

MIROŚLAWA CZERNIAWSKA

Wydział Zarządzania, Politechnika Białostocka
e-mail: m.czerniawska@poczta.onet.pl

Empatia a postawy wobec ustroju ekonomicznego i kwestii społecznych

W niniejszym badaniu dokonano diagnozy postaw wobec ustroju ekonomicznego i kwestii społecznych. Założono, że są one uwarunkowane cechą osobowości, jaką jest empatia. Badanie przeprowadzono wśród studentów (325 osób), stosując *Kwestionariusz Rozumienia Empatycznego Innych Ludzi* (Węgliński). Postawy diagnozowano na podstawie zestawu poglądów (cztery pary twierdzeń pochodzące z publikacji W. Morawskiego i publikacji pod redakcją J. Reykowskiego). Uzyskane wyniki badań pozwoliły stwierdzić, że osoby cechujące się wyższymi wskaźnikami empatii, opowiadają się za interwencją państwa w dziedzinie zatrudnienia i likwidacją bezrobocia. Prezentują także postawy egalitarne i widzą konieczność sprawowania przez państwo funkcji opiekuńczej.

Słowa kluczowe: *cechy osobowości, empatia, postawy, ustrój ekonomiczny, funkcja opiekuńcza państwa*

Ludzie różnią się poglądami na temat tego, w jakim państwie chcieliby żyć. Czy w takim, które ma charakter skrajnie liberalny i w związku z tym bez ograniczeń akceptuje się reguły wolnego rynku? Czy w takim, w którym gospodarce rynkowej towarzyszy dbałość ze strony państwa o kwestie społeczne, zatrudnienie, sprawiedliwy podział dóbr i – w pewnym przynajmniej stopniu – odpowiedzialność za jednostkę? Postawy wobec wskazanych kwestii uzależnione są od czynników makrospołecznych, wiążą się ze sferą zatrudnienia i zamożnością obywateli. Odzwierciedlają one także kondycję jednostki: to, czy konkretny człowiek posiada pracę, może realizować własne interesy, zaś wzrost dochodu narodowego odzwierciedla się w polepszeniu jego sytuacji ekonomicznej. Postawy te mogą mieć jednak

głębszą psychologiczną przyczynę, tkwiącą w osobowości człowieka (Furnham, Heaven 2001). Zwrócono uwagę m.in. na takie właściwości jednostki, jak orientacja na dominację społeczną czy autorytaryzm (Mitchell, Sidanius 1993; Stack 2003; Sidanius i in. 2006; Smith 2007). J. Koralewicz (1990), realizując badania w okresie przemian ustrojowych w Polsce, stwierdziła, że osoby autorytarne w większym stopniu opierały się reformom, dążąc do wzmocnienia ówczesnych instytucji i ugruntowania pozycji przywódców.

W niniejszej pracy przedstawione są wyniki badań odnoszące się do związku między cechą osobowości, jaką jest empatia, a postawami wobec ustroju ekonomicznego i kwestii socjalnych, tj. analizowano stosunek do wolnego rynku w sferze zatrudnienia i bezrobocia, stosunek do zasad wynagradzania oraz stosunek do modelu państwa opiekuńczego (ochrona najuboższych).

Postawy są subkategoriami systemu przekonań (Rokeach 1973). Przekonania identyfikowane są z posiadanymi przez ludzi informacjami o nich samych, środowisku fizycznym i społecznym, ideach, przepisach prawnych, ideologiach (obejmują wiedzę, wyobrażenia i posiadane przez jednostkę wierzenia na temat danego obiektu). Przekonania wyraziste uważa się za bezpośrednie determinanty postawy wobec obiektu (postawy wyrastają zazwyczaj z przekonań). Postawy pozytywne kształtują się wtedy, gdy większość przekonań kojarzy z obiektem cechy pożądane, postawy negatywne – gdy dominują przekonania o cechach niepożądanych (Ajzen 1996; Wosińska 2004). Chociaż zaznaczają się kontrowersje wokół sposobu definiowania postaw, najczęściej są one rozumiane jako trwała ocena – pozytywna lub negatywna – ludzi, obiektów materialnych, idei, poglądów i zachowań własnych oraz innych osób. Są one zatem afektywnym sposobem wartościowania. Wartościowanie może wyrażać się poprzez reakcje różnego rodzaju: afektywne, poznawcze lub behawioralne, w sposób werbalny i niewerbalny (Eagly, Chaiken 1993; Olson, Zanna 1993; Manstead 2001; Gerrig, Zimbardo 2009; Czerniawska 2010).

Cechy z kolei są hipotetycznymi, podstawowymi składnikami osobowości. Stanowią trwałą charakterystykę osoby, która służy do wyjaśnienia obserwowanych regularności i spójności zachowań oraz różnic między ludźmi (Reber, Reber 2005). Sformułowanie hipotez co do mających wystąpić zależności wymaga charakterystyki cechy osobowości, jaką jest empatia.

Empatię interpretuje się jako konstrukt multidymensyjny w swojej naturze, zawierający zarówno komponenty emocjonalne, jak i poznawcze (Davis 1983; Hoffman 1984; Eisenberg, Miller 1987; Batson 1991). Komponenty emocjonalne wyrażają się w empatycznej trosce (współczuciu), która doprowadza do koncentracji na nieszczęściu drugiej osoby i prób przywrócenia jej pomyślności, oraz – w osobistej przykrości (dyskomforcie), która z kolei zorientowana jest na *Ja* i przyniesienie ulgi we własnym cierpieniu. Komponent poznawczy empatii – przyjęcie perspektywy – odnosi się do zdolności widzenia świata oczyma innej osoby, wyobrażenia, co ona odczuwa w określonej sytuacji (Batson 1991; Eisen-

berg, Fabes 1992; Eisenberg i in. 1994; Davis, Luce, Kraus 1994; Davis i in. 1999; Leith, Baumeister 1998).

Badania nad prospołecznością doprowadziły do sformułowania „hipotezy altruizmu płynącego z empatii”. U osób empatycznych zwiększa się prawdopodobieństwo niesienia pomocy (pomoc ta jest bezinteresowna, motywowana troską o dobro drugiego człowieka, „bardziej delikatna i mniej kapryśna”), ograniczenia agresji i innych społecznych zachowań oraz wzrostu współpracy w sytuacjach konfliktowych (Batson, Ahmad, Stocks 2008). Ludzie empatyczni są bardziej taktowni, lepiej komunikują się z innymi, przejawiają tolerancję wobec odmiennych grup społecznych, pozytywniej spostrzegają innych i wyrażają sympatię dla otoczenia społecznego (Davis 1999). Empatia rozpatrywana jest w kontekście zasad moralnych, jakimi są troska i sprawiedliwość, oraz analizowana w procesie rozwoju moralnego (Hoffman 2006; zob. także: Czerniawska 2002; Czerniawska, Dolata 2005).

Problem badawczy i hipotezy

W prezentowanym badaniu podjęto próbę odpowiedzi na pytanie, czy postawy wobec ustroju ekonomicznego i kwestii socjalnych można rozpatrywać w kontekście cechy osobowościowej, jaką jest empatia?

Empatia – jak wskazano wyżej – leży u podłoża konstruowania dojrzałych relacji międzyludzkich i generowania pozytywnych intencji behawioralnych. Skłania do zachowań prospołecznych, mających na celu dobrostan innych ludzi, oraz powstrzymywania zachowań antyspołecznych, wymierzonych przeciwko otoczeniu. Osoby empatyczne skłonne są zatem do przyjęcia allocentrycznej perspektywy w analizie zjawisk społecznych. Częściej też wierzą w dobroć człowieka. Uwzględniając powyższą charakterystykę, założono, że:

1. Osoby cechujące się wyższymi wskaźnikami empatii opowiadają się za interwencją państwa w dziedzinie zatrudnienia, są krytycznie ustosunkowane do problemu bezrobocia, prezentują postawy egalitarne i widzą konieczność sprawowania przez państwo funkcji opiekuńczej, tj. ochrony gorzej sytuowanych rodzin (hipoteza 1).
2. Osoby cechujące się niższymi wskaźnikami empatii prezentują postawy liberalne. Uznają, że wybór i zdobycie pracy jest sprawą każdego obywatela, bezrobocie jest zjawiskiem normalnym, a nawet sprzyja rozwojowi ekonomicznemu, najbardziej sprawiedliwe są merytokratyczne zasady wynagrodzeń, zadaniem państwa jest sprzyjanie prywatnemu biznesowi, a nie pełnienie funkcji opiekuńczej wobec obywateli (hipoteza 2).

Metoda

Grupa badana. W badaniach wzięło udział 325 osób: około 50% uczestników było studentami pedagogiki, około 50% – studentami zarządzania. Wiek badanych mieścił się w przedziale 20–24 lata. W obu grupach stwierdzono analogiczną proporcję płci, na wskazanych kierunkach studiów zarejestrowano przewagę liczbową kobiet. Badanie miało charakter anonimowy.

Procedura badawcza. W niniejszej pracy postawy były diagnozowane za pomocą czterech par twierdzeń, które stanowią alternatywne przekonania. Twierdzenia użyte w postawie I, II i IV stanowią zmodyfikowaną treściowo wersję narzędzia zamieszczonego w książce pod redakcją J. Reykowskiego (1993), z kolei twierdzenia użyte w postawie III – z pracy W. Morawskiego (2001).

Postawa I

1. Wybór i zdobycie pracy jest prywatną sprawą każdego obywatela. Państwo nie jest zobowiązane do zapewnienia pracy.
2. Państwo powinno każdemu obywatelowi zapewnić pracę zgodną z jego wykształceniem i kwalifikacjami.

Postawa II

1. Bezrobocie jest sprawą naturalną w zdrowej gospodarce (element gospodarki rynkowej). Należy wręcz zwalniać nieefektywnych pracowników, ponieważ to nauczy ich szanować pracę.
2. Bezrobocie jest nieszczęściem i plagą społeczną, pociąga za sobą biedę i demoralizację ludzi.

Postawa III

1. To, ile ludzie zarabiają, powinno być zróżnicowane w zależności od kwalifikacji i wydajności.
2. Różnice w dochodach nie powinny być zbyt duże, tak aby nie pojawiła się grupa biednych i bogatych. Przede wszystkim należy ograniczyć dochody najlepiej zarabiających.

Postawa IV

1. Państwo powinno w pierwszej kolejności sprzyjać interesom prywatnego biznesu. Od tego jest uzależniony rozwój kraju.
2. Państwo powinno przede wszystkim chronić poziom życia rodzin gorzej sytuowanych i nie dopuszczać do powstawania fortun.

Zadaniem osób badanych była ocena tych poglądów i wybór jednej z dwóch opcji, tej, która w większym stopniu odzwierciedla przekonania jednostki wobec analizowanego problemu.

Empatię diagnozowano za pomocą Kwestionariusza Rozumienia Empatycznego Innych Ludzi A. Węglińskiego (1987). Wskaźniki zawierają się w przedziale od 0 do 99 punktów.

Wyniki

W niniejszym badaniu starano się ustalić, czy postawy wobec ustroju ekonomicznego i kwestii socjalnych mają osobowościowe determinanty, przy czym analizowaną cechą była empatia.

Tabela 1. Empatia a postawy wobec ustroju ekonomicznego i kwestii socjalnych

Lp.		Postawy wobec ustroju ekonomicznego i kwestii socjalnych	$\bar{x} =$	$s =$	Wyniki analizy statystycznej
I	1	Wybór i zdobycie pracy jest prywatną sprawą każdego obywatela. Państwo nie jest zobowiązane do zapewnienia pracy.	66,48	9,54	$t = 2,65$ $p = 0,008$
	2	Państwo powinno każdemu obywatelowi zapewnić pracę zgodną z jego wykształceniem i kwalifikacjami.	69,21	7,97	
II	1	Bezrobocie jest sprawą naturalną w zdrowej gospodarce (element gospodarki rynkowej). Należy wręcz zwalniać nieefektywnych pracowników, ponieważ to nauczy ich szanować pracę.	65,66	9,46	$t = 1,92$ $p = 0,055$
	2	Bezrobocie jest nieszczęściem i plagą społeczną, pociąga za sobą biedę i demoralizację ludzi.	68,70	8,39	
III	1	To, ile ludzie zarabiają, powinno być zróżnicowane w zależności od kwalifikacji i wydajności.	67,73	8,44	$t = 2,09$ $p = 0,037$
	2	Różnice w dochodach nie powinny być zbyt duże, tak, aby nie pojawiła się grupa biednych i bogatych. Przede wszystkim należy ograniczyć dochody najlepiej zarabiających.	69,86	8,61	
IV	1	Państwo powinno w pierwszej kolejności sprzyjać interesom prywatnego biznesu. Od tego jest uzależniony rozwój kraju.	66,54	8,75	$t = 2,57$ $p = 0,011$
	2	Państwo powinno przede wszystkim chronić poziom życia rodzin gorzej sytuowanych i nie dopuszczać do powstawania fortun.	69,18	8,35	

\bar{x} – średnia arytmetyczna wskaźników empatii przy postawie I, II, III i IV, s – odchylenie standardowe
 t – wynik testu t Studenta, p – poziom istotności statystycznej. Źródło: badania własne.

Zawarte w tabeli dane oraz wyniki analizy statystycznej pozwalają przyjąć założenia zwerbalizowane w hipotezie 1 i 2. Okazuje się bowiem, że osoby charakteryzujące

się wyższymi wskaźnikami empatii wskazują na powinności państwa w zapewnieniu pracy obywatelom (postawa I) i konieczność redukcji bezrobocia (postawa II). Są też zwolennikami egalitaryzmu (nie można doprowadzić do zbyt dużej dyferencjacji majątkowej) (postawa III) i uważają, że obowiązkiem państwa jest realizacja funkcji opiekuńczej wobec obywateli, tj. ochrona rodzin gorzej usytuowanych (postawa IV). Osoby cechujące się niższymi wskaźnikami empatii prezentują postawy przeciwstawne. Zdobyć pracę uznają za indywidualną sprawę każdego obywatela (postawa I), bezrobocie zaś – za atrybut gospodarki rynkowej (postawa II). Optują za rozstrzygnięciami merytokratycznymi, a więc zróżnicowaniem dochodów według kryterium kwalifikacji i wydajności (postawa III), roli państwa upatrują zaś w sprzyjaniu interesom prywatnego biznesu (postawa IV). Uzyskane wyniki stanowią podstawę bardziej ogólnego wniosku: empatia, jako cecha osobowości, ukierunkowuje sposób myślenia na temat tego, jakie zasady organizacji życia społeczeństwa powinny być respektowane.

Podsumowanie

Transformacja w Polsce wiązała się z wdrażaniem zasad neoliberalnych, w których eksponowano znaczenie wolnego rynku i prywatnej przedsiębiorczości, ograniczano zaś rolę państwa i polityki społecznej. Miało to określone konsekwencje dla funkcjonowania instytucji, systemu podziału pracy, stosunków społecznych, zabezpieczeń socjalnych, sposobu życia, myślenia i wartościowania. Neoliberalizm opiera się na modelu friedmanowskim, zgodnie z którym należy umożliwić – w jak najkrótszym okresie – swobodną akumulację kapitału, prywatyzację przez rząd majątku państwowego oraz ograniczyć wydatki na cele społeczne (Kołodko 2008). Przeobrażenia w wymiarze makrospołecznym spotkały się i nadal spotykają ze zróżnicowanymi reakcjami społeczeństwa. Uzależnione są one przede wszystkim od tego, czy zyskało się na zmianach systemu, czy odwrotnie – straciło i uległo procesom pauperyzacji.

W prezentowanych wyżej badaniach skoncentrowano się jednak na innym rodzaju predyktorach postaw, tj. mających swoje źródło w ludzkiej osobowości. Okazało się, że osoby cechujące się empatią opowiadają się za interwencjonizmem państwa w politykę zatrudnienia (zapewnienie miejsc pracy, likwidacja bezrobocia), sprawiedliwym (co oznacza bardziej egalitarnym), podziałem efektów rozwijającej się gospodarki oraz pełnieniem przez państwo funkcji opiekuńczej. Jeżeli ludzie są przekonani, że państwo powinno się troszczyć o ubogich, zapewniać pracę i bezpieczeństwo, to nie odpowiada im liberalna wersja państwa w postaci „stróża nocnego”. Bardziej akceptują zasady leżące u podstaw tzw. społecznej gospodarki rynkowej, opisane w modelu keynesowskim. Jak wiadomo, model taki sprzyja

umocnieniu *welfare state* (Morawski 2006). Jego realizacja wymaga empatii, albowiem ludzie muszą być skłonni do rozpatrywania problemów nie tylko z punktu widzenia osobistych osiągnięć i sukcesów, ale i z punktu widzenia dobra wspólnoty, muszą dążyć do utrzymania spójności społeczeństwa, harmonijnych relacji i podmiotowego traktowania ludzi. Pojawia się wówczas troska obywateli o dobro w sferze publicznej i w konsekwencji – możliwość budowy kapitału społecznego postaci więzi, zaufania, prospołeczności i zaangażowania obywatelskiego. Nie jest wykluczone, że z grupy osób empatycznych wywodzą się krytycy zmiany ustrojowej (nawet jeżeli oni sami znajdują się w dobrej kondycji materialnej), w której przyzwolono na nadmierną wolność w sferze ekonomicznej, na zbyt wielki wzrost nierówności społecznych, absolutyzację wskaźników ekonomicznych kosztem polityki socjalnej, ograniczenie lub wręcz likwidację instytucji państwa opiekuńczego.

A. Van Hiel i współautorzy (2007), dokonując analizy relacji między osobowością a postawami społecznymi, wyeksponowali znaczenie ludzkich poglądów na świat społeczny (ludzi, grupy społeczne i stosunki między nimi). Należy zaznaczyć, że pogląd na świat rozumiany jest jako głęboko zakorzenione przekonania, wiara jednostki na temat ludzkiej natury i świata społecznego: w jakim stopniu ten świat jest przyjazny, a w jakim wrogi, jacy są inni ludzie, jakich zachowań z ich strony należy się spodziewać i jak powinno się na nie reagować (Rokeach oraz Duckitt, Fisher; za: Van Hiel, Cornelis, Roets 2007). Przekonanie, że rywalizacja jest wpisana w życie społeczne i warunkuje cel egzystencji, jakim jest osobisty dobrostan (typowe w przypadku cechujących się niską empatią) oraz przekonanie, że świat społeczny jest miejscem współpracy i harmonii (jest bardziej prawdopodobne, że taka wizja świata zrodzi się w umysłach osób cechujących się wysoką empatią) skłania do przyjęcia różnych perspektyw w analizie społecznych zjawisk i odmiennej wizji ustroju. W pierwszym przypadku jest to *Polska liberalna*, w drugim – *Polska solidarna*. Zdaniem M. Ziółkowskiego (2006), *Polska liberalna* to taka, w której bez ograniczeń akceptuje się reguły gospodarki rynkowej i przyjmuje zasadę indywidualnej odpowiedzialności za własny los. *Polska solidarna* to taka, w której wprowadzeniu reguł gospodarki rynkowej towarzyszy dbałość ze strony państwa o kwestie socjalne, ujawnia się egalitarne rozumienie sprawiedliwości podziału dóbr, kultywowanie najbardziej wartościowych tradycji i uznanie interesów wspólnoty oraz przeniesienie odpowiedzialności za jednostkę na całe społeczeństwo.

Bibliografia

- AJZEN I., 1996, *Postawy a zachowanie*, [w:] A.S.R. Manstead, M. Hewstone (red.), *Encyklopedia Blackwella. Psychologia społeczna*, Wydawnictwo Jacek Santorski & Co., Warszawa.
- BATSON C.D., 1991, *The altruism question: toward a social-psychological answer*, Lawrence Erlbaum Associates, Hillsdale, NJ.

- BATSON C.D., AHMAD N., STOCKS E.L., 2008, *Korzyści i problemy związane z altruizmem wzbudzonym przez empatię*, [w:] A.G. Miller (red.), *Dobro i zło z perspektywy psychologii społecznej*, Wydawnictwo WAM, Kraków.
- CZERNIAWSKA M., 2002, *Empatia a system wartości*, *Przegląd Psychologiczny*, t. 45.
- CZERNIAWSKA M., 2010, *Zmiany wartości i postaw młodzieży w okresie przeobrażeń ustrojowych – kolektywizm versus indywidualizm. Studium interdyscyplinarne*, Wydawnictwo Politechniki Białostockiej, Białystok.
- CZERNIAWSKA M., DOLATA E., 2005, *Osobowościowe uwarunkowania systemów wartości*, *Psychologia Rozwojowa*, t. 10.
- DAVIS M.H., 1983, *Empathic concern and the muscular dystrophy telethon: Empathy as multidimensional construct*, *Personality and Social Psychology Bulletin*, Vol. 9.
- DAVIS M.H., 1999, *Empatia. O umiejętności współodczuwania*, GWP, Gdańsk.
- DAVIS M.H., LUCE C., KRAUS S.J., 1994, *The heritability of characteristics associated with dispositional empathy*, *Journal of Personality*, Vol. 62.
- DAVIS M.D., MITCHELL K.V., HALL J.A., LOTHERT J., SNAPP T., MEYER M., 1999, *Empathy, expectations, and situational preferences: Personality influences on the decision to participate in volunteer helping behaviors*, *Journal of Personality*, Vol. 67.
- EAGLY A.H., CHAIKEN S., 1993, *The psychology of attitudes*, Harcourt Brace Jovanovich, Fort Worth, TX.
- EISENBERG N., FABES R.A., 1992, *Emotion, regulation, and the development of social competence*, [in:] M.S. Clark (ed.), *Review of personality and social psychology: Emotion and social behavior*, Sage, Newbury Park, CA.
- EISENBERG N., FABES R.A., MURPHY B., KARBON M., MASZK P., SMITH M., O'BOYLE C., SUH K., 1994, *The relations of emotionality and regulation to dispositional and situational empathy-related responding*, *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 66.
- EISENBERG N., MILLER P.A., 1987, *The relation of empathy to prosocial and related behavior*, *Psychological Bulletin*, Vol. 101.
- FURNHAM A., HEAVEN P., 2001, *Личность и социальное поведение*, СПб, Петер.
- GERRIG R.J., ZIMBARDO P.G., 2009, *Psychologia i życie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- HOFFMAN M.L., 1984, *Interaction of affect and cognition in empathy*, [in:] C.E. Izard, J. Kagan, R.B. Zajonc (eds.), *Emotions, cognition, and behavior*, Cambridge University Press, Cambridge.
- HOFFMAN M.L., 2006, *Empatia i rozwój moralny*, GWP, Gdańsk.
- KOŁODKO G.W., 2008, *Wędrujący świat*, Prószyński i S-ka, Warszawa.
- KORALEWICZ J., 1990, *Autorytaryzm a poglądy polityczne Polaków*, [w:] J. Reykowski, K. Skarżyńska, M. Ziółkowski (red.), *Orientacje społeczne jako element mentalności*, Nakom, Poznań.
- LEITH K.P., BAUMEISTER R.F., 1998, *Empathy, shame, guilt, and narratives of interpersonal conflicts: Guilt-prone people are better at perspective taking*, *Journal of Personality*, Vol. 66.
- MANSTEAD A.S.R., 2001, *Teoria i badanie postaw*, [w:] A.S.R. Manstead, M. Hewstone (red.), *Encyklopedia Blackwella. Psychologia społeczna*, Wydawnictwo Jacek Santorski & Co., Warszawa.
- MITCHELL M., SIDANIUS J., 1993, *Group status and ideological asymmetry: The case of capital punishment, political conservatism and social dominance orientation*, *National Journal of Sociology*, Vol. 7.
- MORAWSKI W., 2001, *Rynek i państwo jako instytucje sprawiedliwości rynkowej i sprawiedliwości politycznej, czyli o Polsce jako społeczeństwie półotwartym*, [w:] B. Cichomski, W. Kozek, P. Morawski, W. Morawski (red.), *Sprawiedliwość społeczna. Polska lat dziewięćdziesiątych*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- MORAWSKI W., 2006, *Sprawiedliwość społeczna a transformacja ustrojowa*, [w:] J. Wasilewski (red.), *Współczesne społeczeństwo polskie. Dynamika zmian*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- OLSON J.M., ZANNA M.P., 1993, *Attitudes and attitude change*, *Annual Review of Psychology*, Vol. 44.

- REBER A.S., REBER E.S., 2005, *Słownik psychologii*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- REYKOWSKI J. (red.), 1993, *Wartości i postawy Polaków a zmiany systemowe. Szkice z psychologii politycznej*, Wydawnictwo Instytutu Psychologii PAN, Warszawa.
- ROKEACH M., 1973, *The nature of human values*, Free Press, New York.
- SIDANIUS J., MITCHELL M., HALEY H., NAVARRETE C.D., 2006, *Support for harsh criminal sanctions and criminal justice beliefs: A social dominance perspective*, Social Justice Research, Vol. 19.
- SMITH M.B., 2007, *Авторитарная личность: переосмысление 46 лет спустя*, [w:] Е.Б. Шестопап (red.), *Политическая психология: Хрестоматия*, Аспект Пресс, Москва.
- STACK S., 2003, *Authoritarianism and support for the death penalty: A multivariate Analysis*, Sociological Focus, Vol. 36.
- VAN HIEL A., CORNELIS I., ROETS A., 2007, *The Intervening role of social worldviews in the relationship between the five-factor model of personality and social attitudes*, European Journal of Personality, Vol. 21.
- WĘGLIŃSKI A., 1987, *Trafność Kwestionariusza Rozumienia Empatycznego Innych Ludzi*, [w:] R. Drwal (red.), *Techniki kwestionariuszowe w diagnostyce psychologicznej*, UMCS, Lublin.
- WOSIŃSKA W., 2004, *Psychologia życia społecznego*, GWP, Gdańsk.
- ZIÓLKOWSKI M., 2006, *Zmiany systemu wartości*, [w:] J. Wasilewski (red.), *Współczesne społeczeństwo polskie. Dynamika zmian*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.

The empathy and attitudes towards an economic system and social issues

The main aim of this research is the investigation of attitudes towards an economic system and social issues. It was assumed that these attitudes depend on a personality trait of empathy. The study group consisted of 325 students. The *Empathic Understanding of Others Questionnaire* (Węgliński) was used. The attitudes were diagnosed on the basis of the set of views (four pairs of statements from W. Morawski and the publication edited by J. Reykowski). The results of the research show that people with the higher empathy index support state regulations of labour market and the reduction of unemployment. They also present more egalitarian attitude and find the welfare state a necessity.

Keywords: *personality traits, empathy, attitudes, economic system, the welfare state*